

IQLIM O'ZGARISHLARINI IQTISODIYOTGA TA'SIRI

XOLMURATOV BEKZOD DILSHOD O'G'LI

bekzodxolmuratov94@gmail.com

Bugungi kunda nafaqat O'zbekistonda, balki butun jahonda iqlim o'zgarishi tufayli yuzaga kelayotgan muammo va uning yechimini topishga intilishmoqda. Bu muammolar qatoriga atmosferada avtomobilladan chiqayotgan gazlarning ko'payishi, yerning ustki qobig'i haroratining ortishi, suv resurslari taqchilligi, tabiiy ofatlarning tez-tez takrorlanishi, sahrolashish jarayoni bilan birga sho'rlanishning o'sishi va boshqalarni kiritish mumkin.

Mutaxassislar iqlim o'zgarishi tabiiy ofatlarning yangicha turlari paydo bo'lishiga sharoit yaratishi bilan birga, mavjud tabiiy ofatlarning zarar yetkazish kuchini bir necha barobar oshirishi, hattoki, boshqarib bo'lmaydigan darajaga yetkazishi mumkinligini aytmoqda.

Jahondagi bir qator ilmiy doira vakillari so'zlariga qaraganda bunday iqlim o'zgarishi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni keltirib chiqaradi. Jumladan, Jahon banki malumotlariga ko'ra iqlim o'zgarishlari global isish kuchli ichki migratsiyalarni keltirib chirashi haqida ogohlantiryapti, 2050 yilgacha dunyoning oltita mintaqasida yashayotgan 216 million nafar inson o'zlari yashayotgan makonni tark etib, boshqa hududlarga ko'chishga majbur bo'ladi. Bu mintaqalar orasida Markaziy Osiyo hamda unda yashayotgan 5 milliondan ortiq aholining borligi ushbu muammoning mintaq davlatlari uchun juda dolzarb ekanligini isbotlaydi.

Tojikiston Respublikasi Dushanbe shahrida bo'lib o'tgan Markaziy Osiyoda iqlim o'zgarishi masalalariga bag'ishlangan 5-xalqaro konferensiya atrof-muhit, suv, yer resurslari va boshqa ekologiya bilan bog'liq masalalar allaqachon boshqarish qiyin bo'lgan dolzarb muammolarga aylanib ulgurganini ko'rsatdi.

Hozirda O'zbekiston iqtisodiy jihatdan tez suratlarda rivojlanib borayotgan mintaqalardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, mintaqa geografik jihatdan shundayki, bu yerdagi suv va yer resurslaridan unumli foydalanish, ularni boshqarishda oqilona yo'l tutish kelgusida davomli rivojlanish, barqarorlik va fuqarolarning farovonligiga xizmat qiladi.

Markaziy Osiyodagi barcha davlatlar, xususan, O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston iqlim o'zgarishi bilan bog'liq tahdidlarga qarshi kurashish va tegishli chora-tadbirlarni qabul qilish maqsadida Parij Bitimini ratifikatsiya qilgan. Mazkur bitim 2015 yilda ishlab chiqilgan bo'lib, shu yilning o'zida 196 ta davlat tomonidan imzolangan. Parij Bitimining asosiy jihatlaridan biri — rivojlangan davlatlar bilan bir qatorda rivojlanayotgan davlatlar ham atmosferaga tashlanmalar miqdorini kamaytirish majburiyatini olishi belgilangan.

Shu bilan birga, ushbu xalqaro hujjatda davlatlar oldiga quyidagi uchta muhim maqsadlar qo'yilgan:

Birinchisi, davlatlar oldiga qo'yilgan maqsad — iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatishdan iborat. Bunda yer yuzidagi global o'rtacha haroratning sanoatlashuv davrigacha (XVIII asrning o'rtalari) bo'lgan darajaga nisbatan 2°Sdan pastda, imkon qadar 1,5°Sda ushlab turish nazarda tutiladi. Shu kunga qadar dunyo davlatlari tomonidan olib borilgan siyosat hamda sayyoramizning global isishini 1,5°S da ushlab turish uchun talab qilinadigan siyosat o'rtasida juda katta bo'shliq mavjud bo'lgan. Ekspertlar prognoziga ko'ra, mavjud voqelik o'zgarmasa hamda Parij Bitimiga a'zolar tomonidan o'z vaqtida tegishli choralar qabul qilinmasa, 2100 yilga kelib yer yuzidagi global isish o'rtacha 3,2 °Sni tashkil qiladi. Bu yer sharining katta qismida ekotizim izdan chiqadi. Yer yuzidagi global isishni 1,5°Sda ushlab turish atmosferaga chiqariladigan tashlanmalarni 2030 yilgacha 43 foiz va 2050 yilgacha 84 foizga kamaytirishni ko'zda tutadi. Faqat ushbu

maqsadga erishishgina sayyoramizni “sog‘lom” holda saqlab qolishga imkon yaratadi.

Ikkinchi maqsad — iqlim o‘zgarishining noqulay ta’sirlariga moslashish salohiyatini oshirishga va past uglerodli rivojlanishga ko‘maklashishni nazarda tutadi. Ushbu maqsadga erishish yo‘lida mintaqadagi barcha davlatlar tomonidan milliy qonunchilikka tegishli o‘zgartirishlar kiritilib, davlat dasturlari qabul qilingan. Xususan, Qozog‘istonda 2060 yilgacha uglerod neytralligiga erishish bo‘yicha Strategiya tasdiqlangan. Unga muvofiq, iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o‘tkazish, bioenergetikani rivojlantirish orqali atmosferaga tashlanmalar miqdorini 0 foizga tushirish belgilangan.

Tojikistonda esa 2030 yilgacha iqlim o‘zgarishlariga moslashish bo‘yicha Milliy Strategiya qabul qilingan.

Shuningdek, 2019-2030 yillarda O‘zbekistonning “yashil iqtisodiyot”ga o‘tishi bo‘yicha Strategiya qabul qilindi. Ushbu hujjatda suv va qishloq xo‘jaligi sektorlarida iqlim o‘zgarishiga moslashish bo‘yicha amalga oshiriladigan tadbirlar belgilangan.

Iqlim o‘zgarishlariga moslashish bo‘yicha mintaqadagi alohida davlatlar tomonidan olib borilayotgan sa’y-harakatlar mintaq miqyosida olib qaraganda juda kam foizni tashkil etishiga guvoh bo‘lamiz.

Uchinchi maqsad esa, davlatlarni iqlim barqarorligini saqlab qolgan holda rivojlanishga qaratilgan loyihalarni moliyalashtirishga chaqirishdan iborat. Xususan, Jahon banki guruhi 2021 yilda keyingi besh yillikda ajratiladigan mablag‘larning 35 foizi aynan iqlim o‘zgarishiga moslashgan loyihalarga qaratilishini ma’lum qildi. 2016-2020 yillar oralig‘ida bu raqam 26 foizni tashkil qilgan.

Ushbu mezon rivojlanayotgan barcha Markaziy Osiyo davlatlari uchun muhim ahamiyatga ega. Mintaqa davlatlarida amalga oshirilayotgan yirik loyihalar iqlim o‘zgarishlariga moslashuv bo‘yicha talablarni o‘zida aks ettirmasa, ularning xorijiy

investorlar tomonidan moliyalashtirilishi qiyinlashib boradi. Bu o'z navbatida iqtisodiyot o'sishining sekinlashuviga sabab bo'ladi. Kelgusida investitsiya bo'yicha jozibadorligini oshirishga intilayotgan barcha davlatlar iqlim o'zgarishi bilan yuzaga kelayotgan talablarni inobatga olishi zarur.

Ta'kidlash joizki, bugun iqlim o'zgarishi natijasida vujudga kelayotgan ekologik muammolar allaqachon milliy darajadan transmilliy tahdidga aylanib ulgurdi. Shu bois ushbu muammolarni hal qilish bo'yicha alohida bitta davlat tomonidan qilinayotgan harakatlar o'z samarasini bermasligi yaqqol namoyon bo'lmoqda. Bu muammoning yagona yechimi qo'shni davlatlar o'rtasida hamkorlikni barcha darajalarda kengaytirish, jamoatchilikni keng jalb qilish va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq masalalarda birgalikda qaror qabul qilish lozim.

Shu bilan birga, mintaqadagi ekologik vaziyatni keng ommaga yetkazish va fuqarolarda ekologik madaniyatni shakllantirish maqsadida ommaviy axborot vositalaridan unumli foydalanishga zarurat tug'ilmoqda. Ayniqsa, Orol muammosi va suv resurslarining tanqisligi bilan "yashayotgan" Markaziy Osiyo iqlim o'zgarishining oqibatlariga bardosh berishi bo'yicha dunyoning boshqa mintaqalariga qaraganda ancha zaif hisoblanadi.

Mutaxassislar fikricha, Markaziy Osiyo davlatlaridagi sug'orish texnologiyalarining samarasizligi tufayli sug'orish uchun ishlatiladigan suvning 50 foizi yo'qotilmoqda. Iqlim sharoitlarining o'zgarishi natijasida mintaqaning muzliklar maydoni oxirgi 50-60 yil ichida 30 foizga qisqarib, yerlar degradatsiya bilan bog'liq yillik xarajatlar YAIMning 4 foizini tashkil etmoqda. Ushbu raqamlar Markaziy Osiyo mintaqasiga iqlim o'zgarishi intensiv kirib kelayotganini ko'rsatadi.

Bugungi kunda Markaziy Osiyo mintaqasida iqlim o'zgarishiga moslashish va uning salbiy oqibatlariga qarshi kurashish bo'yicha qator xalqaro tuzilmalar, xususan, Markaziy Osiyo mintaqaviy ekologik markazi, Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi, shuningdek, xalqaro moliya institutlari va donor davlatlar tomonidan

moliyalashtiriladigan dasturlar asosida faoliyat yurituvchi nodavlat tashkilotlar, ekologiya faollari, jurnalistlar va ilmiy-tadqiqot institutlari mavjud.

Yuqorida sanab o'tilgan ekologik muammolar iqtisodiyotga sezilarli darjada ta'sir ko'rsatmay qolmaydi. Iqtisodiyotni muvozanatsa saqlab qolish uchun o'zimiz tashabbus ko'rsatib ekologiyaga e'tiborli bo'lib atrof-muhitni asrash barchamizning burchimiz ekanligini ich-ichimizdan his qilib xarkat qilmog'imiz zarur va shartdur.